

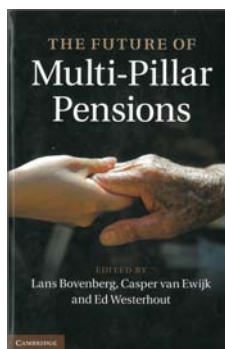
Boeken

Wie in het publieke pensioendebat diepgang, consistentie en een wetenschappelijke houding mist, kan terecht bij drie recent verschenen boeken. De in de boeken bijeengebrachte bijdragen zijn bedoeld om het publieke debat te informeren met academische inzichten. In hoeverre slagen zij daarin? The future of multi-pillar systems, onder redactie van Lans Bovenberg, Casper van Ewijk en Ed Westerhout, is het meest fundamentele boekwerk. De bundel gaat over de ideale omvang van en de samenhang tussen de drie pensioenpijlers (overheidspensioen, werk-gerelateerd pensioen en private besparingen). De drie pijlers hebben volgens de samenstellers van het boek tezamen drie onderscheiden functies: het verzekeren van idiosyncratisch risico; het delen van macro-risico en het faciliteren van persoonlijke wensen.

Het eerste hoofdstuk schetst de bekende verwachting dat de vergrijzing in de EU zal toenemen en daarmee de pensioenuitgaven zullen stijgen. Wellicht minder bekend is dat er sprake is van een aanzienlijke spreiding. Zo zijn er in Denemarken in 2060 naar verwachting zestig mensen van 65 jaar of ouder op elke honderd mensen van 15 tot 64 jaar. In Nederland zijn dat er 48 en in Ierland 37, niet veel hoger dan de huidige 31 in Denemarken. Landen kiezen daarbij voor verschillende manieren om de vergrijzing op te vangen. Sommige landen korten alle pensioenen (Portugal, Italië) terwijl andere landen mensen ontzien met een laag inkomen (België, Engeland).

In de rest van het boek wordt het ideale pensioenstelsel nader uitgewerkt. Bovenberg en Van Ewijk wijzen erop dat in een efficiënt stelsel alle deelnemers in alle risico's delen, maar mensen met een laag inkomen (vanwege inkomensafhankelijke risicoaversie) en ouderen (vanwege hun gewoontevorming) aan minder risico blootstaan.

Meerdere auteurs werken ook uit dat macro-risico's alleen tussen – en niet binnen – generaties kunnen worden gedeeld. Dat impliceert evenwel dat deelname verplicht moet zijn, zodat jongeren niet in een voor hen ongunstig geval het fonds verlaten. Risicodeling noodzaakt tot verplichtstelling. Alleen de overheid kan jongere generaties belasten en zo optimale intergenerationele risicodeling bewerkstelligen. De overheid kan de belastingmogelijkheid evenwel ook

Bovenberg, L., C. van Ewijk en E. Westerhout (red.) (2012) *The future of multi-pillar pensions*. Cambridge: Cambridge University Press.

misbruiken. Er is daarmee een afruil tussen risicodeling (efficiënt) en politisering van pensioenbeleid (doorgaans inefficiënt).

Beetsma en Bucciol werken een andere vorm van overheidsingrijpen uit. De overheid kan ook financiële instrumenten uitgeven die niet beschikbaar (kunnen) zijn op de markt. De auteurs stellen dat aan inflatie of demografische ontwikkeling geïndexeerde staatsobligaties de welvaart verhogen.

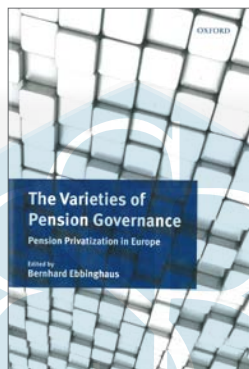
Andere auteurs richten zich minder op de rol van de overheid. Wereldbank-econoom Hinz bepleit individuele premieregelingen, aan te bieden door private aanbieders. Een uitzondering maakt hij evenwel voor landen

met reeds een omvangrijk, goed functionerend tweede pijler. Bodie en Prast plaatsen kanttekeningen bij een volledig geïndividualiseerd pensioenstelsel. Deelnemers hebben weinig financiële kennis, stellen zaken uit en zijn beïnvloedbaar door de manier waarop informatie wordt gepresenteerd, ofwel *framing*. En net zoals mensen zichzelf niet hoeven te opereren als ze ziek zijn, zouden ze hun pensioen ook grotendeels moeten kunnen overlaten aan experts. Wel bepleiten ze enige keuzevrijheid die betrekking zou moeten hebben op de uitkomst. Zo dient een deelnemer niet gevraagd te worden naar diens geprefereerde risicoprofiel maar naar de hoogte van het pensioen dat hij of zij minimaal nodig heeft. Verreweg de meeste deelnemers hebben niets aan een veelheid aan beleggingskeuzes; voorlichting en opleidingsniveau brengen daar nauwelijks verandering in.

The future of multi-pillar pensions gaat vooral over de rol van de overheid en van individuele deelnemers. De rol van beide

wordt op inzichtelijke en relevante wijze uiteengezet. Er is weinig aandacht voor pensioenuitvoerders en voor werkgevers die voor werknemers een pensioenovereenkomst sluiten. Bohn stelt daarover in de bundel: “the role of employers is secondary in the Dutch literature”.

Meer aandacht aan pensioenuitvoerders en werkgevers wordt besteed in een ander boek, genaamd *The varieties of pension governance*. Daar waar *The future of multi-pillar pensions* zich richt op het optimale pensioenstelsel, richt de – eveneens door wetenschappers gevulde – bundel *The varieties of pension governance* zich op historisch gegroeide stelsels. Centraal hierbij staan verschillen tussen

Ebbinghaus, B. (red.) (2011) *The varieties of pension governance: pension privatization in Europe*. Oxford: Oxford University Press.

ideaaltype en reaaltype, tussen stabiele *steady-state*-evenwichten en onbedoelde bijeffecten, tussen wiskundig model en historische descriptie, ofwel tussen economie en sociologie.

De inzet van de auteurs is om verschillende pensioenuitkomsten, zoals inkomensongelijkheid en deelnemersrechten, te begrijpen als bepaald door historisch-nationale verschillen in governance, regulering en overheidsinmenging. Beleid is pad-afhankelijk, want bepaald door *blame avoidance*, *lock-in*-effecten en veto-points en de wet van behoud van onbedoelde neveneffecten. Deze historisch-sociologische benadering zal de econoom afwijkend voorkomen. Uitgangspunt

is de sociale-zekerheidstypologie van Esping-Andersen. Hij onderscheidt een liberaal stelsel (een laag overheidspensioen plus private besparingen), een sociaaldemocratisch stelsel (via belasting gefinancierde garanties op inkomensvervangend pensioen) en een conservatief stelsel (uitkeringen gerelateerd aan ingelegde premies en werk).

De vergelijkende benadering plaatst de Nederlandse ‘pensioenpolderdiscussie’ in perspectief. Zo ligt in Nederland het beleggingsrisico deels bij deelnemers. Dit is in Denemarken anders, want daar is er een gegarandeerd minimaal rendement. Er wordt gesteld dat Nederland – samen met Zweden en het Verenigd Koninkrijk – de lichtste invulling heeft gegeven aan de Europese richtlijn dat pensioenfondsen prudent moeten beleggen. En Nederlandse pensioenfondsen beleggen relatief veel in aandelen.

De uitwerking van het boek is uiteindelijk weinig gelukkig. Tien West-Europese landen worden successievelijk in evenzoveel hoofdstukken behandeld, zonder veel samenhang. Er is enige herhaling van zinnen omdat menig auteur begint met de gedeelde uitgangspunten van de studie. Het boek heeft daarmee waarde als naslagwerk, maar een werkelijk historisch-vergelijkende studie – waarbij nationale verschillen systematisch historisch-vergelijkend verklaard worden – is het niet geworden.

Een derde boek – van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid – beoogt een bijdrage aan de Nederlandse discussie te leveren. De titel ‘Wonen, zorg en pensioenen’ geeft de brede inzet aan. De bundel bespreekt hoe pensioenopbouw is te integreren met zorg en hypotheekaflossing. Concreet zou het pensioen uitgekeerd kunnen worden in natura via zogeheten zorgeneheden, of kunnen worden aangewend om de hypotheekschuld af te lossen.

Voordelen van een geïntegreerde aanpak van de drie schijnbaar losstaande gebieden zijn ontschotting en het tegengaan van overbesparingen. Voorts wijst Bovenberg – ook in deze bundel een van de auteurs – erop dat het inzetten van het pensioen voor hypotheekaflossing bankbalansen verkleint

Asbeek Brusse, W. en C.J. van Montfort (red.) (2012) *Wonen, zorg en pensioenen. Hervormen en verbinden*. Den Haag: WRR.

en fiscale arbitrage, waarbij zowel pensioensparen als lenen voor een huis fiscaal wordt gestimuleerd, vermindert. Momenteel bestaat de mediane pensioenopbouw van huidige werknemers voor elf procentpunt uit eigen woningbezit op een totale pensioenopbouw van tachtig procent van het huidige bruto-inkomen. Er lijkt daarmee inderdaad ruimte voor een groter aandeel van het eigenwoningbezit. Een belangrijke kanttekening is dat 27 procent van de onderzochte populatie deelnemers bij de huidige opbouw een pensioen lager dan zeventig procent heeft. Dit zijn vooral allochtonen, uitkeringsgerechtigden en jongeren.

Er zijn ook nadelen aan de voorstellen. Zo waarschuwen Brandsen, Helderman en Van Montfort voor “mega-aanbieders van woon-, zorg- en financiële diensten waarin moeilijk is vast te stellen wie waarop aanspreekbaar is. Achter ongetwijfeld klantvriendelijke frontoffices zal een wirwar van bestuurlijke relaties en financiële constructies schuilgaan waarin verantwoordelijkheden dreigen zoek te raken en de bestaande gecompartmenteerde toezichtmodellen tekort schieten.” En in een andere bijdrage wordt erop gewezen dat er in landen met *housing asset-based welfare* minder sociale zekerheid en pensioenopbouw is. Dit is deels beoogd: minder woonlasten maakt lagere uitkeringen mogelijk. Een neveneffect kan evenwel zijn dat sociale uitkeringen ook lager zijn voor wie geen eigen huis heeft.

De WRR-bundel schetst duidelijk de voor- en nadelen van ‘hervormen en verbinden’, zoals de ondertitel de alternatieve pensioenopbouw en -aanwending noemt. Een minpunt is dat er niet ingegaan wordt op de juridische implicaties. De voorstellen zijn naar huidig recht niet zonder meer toelaatbaar; de Pensioenwet definieert een pensioen als “een vaste, geldelijke uitkering”, waarmee in ieder geval uitbetaling in zorgeneheden ontoelaatbaar is.

Zoals gezegd zijn de drie boeken niet zonder minpunten. Alle drie zijn evenwel een welkome, want wetenschappelijke aanvulling op een pensioendiscussie die steeds polemischer wordt en daarmee niet altijd feitelijk is. Wie fundamenteel wil nadenken over het pensioenstelsel, kan terecht in *The future of multi-pillar pensions*. Wie belang stelt in de historische achtergrond van verschillende stelsels, kan *The varieties of pension governance* openslaan. En wie zich afvraagt waarom in Nederland pensioen wordt opgebouwd onder het gelijktijdig aangaan van een hypotheekschuld, leze de WRR-bundel.

DAVID HOLLANDERS

Onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.